

УДК 378.147+37.064.2

М. М. Радишевська,
аспірант

(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

ФІЛОСОФСЬКО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ІНТЕРАКТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ГУМАНІТАРНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

У статті розглядаються зміни у філософії освіти та їх вплив на процес навчання у вищих навчальних закладах України. З'ясовується ступінь розробленості проблеми формування інтерактивної компетентності у студентів ВНЗ у вітчизняній та зарубіжній літературі. Обґрунтовується необхідність формування даної компетентності. Вивчається рівень професійної підготовки майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей на сучасному етапі.

Суспільство навколо нас змінюється прискореними темпами кожного дня. Потіки інформації з різних сфер життя і діяльності людини, нові відкриття і надходження у науці і техніці, відкритість українського суспільства до спілкування з іншими культурами, встановлення міжнародних і міжкультурних контактів – усі ці фактори сприяють переходу суспільства від технічно-індустріального до інформаційно-культурного. З філософської точки зору, інформаційно-культурне суспільство має певні контури: прагматичний, комунікативний, когнітивний. У прагматичному плані головним елементом інформаційно-культурного функціонування людини є не тільки її соціально-економічне положення, а й інформаційна діяльність, відношення до культурних цінностей інших людей. У комунікативному плані важливим аспектом інформаційно-культурного функціонування людини є комунікативний код. Це система нормативних характеристик, яка використовується з урахуванням характеру ситуації та типу комунікативної сфери. У когнітивному плані інформаційно-культурне функціонування людини розглядається з урахуванням її комунікативної компетентності, яка забезпечує адекватну реалізацію інформаційно-інтелектуальних відносин, тобто: володіння та обмін культурними знаннями, дотримання правил інформаційного спілкування, здатність інтерпретувати інформацію у сфері впровадження гуманітарних технологій тощо [1: 106-119].

Новітня концепція філософії освіти розглядає сферу освіти як педагогічне середовище, яке призначене забезпечити комфортний вхід кожної дитини, учня або студента у світ навчання та різнобічного розвитку. З позиції філософії освіти до дитини або учня не можна ставитися як до маленького дорослого, якому потрібно надати певні знання. Слід враховувати у процесі навчання постійний інформаційний обмін учня з середовищем, що продиктовано соціально-біологічними особливостями людської істоти. Стосовно процесу навчання, це означає необхідність розвитку форм контролю, управління та взаємодії з інформаційними потоками навколишнього середовища.

Мета нашої статті – на основі вітчизняних та міжнародних освітньо-наукових документів, філософської і педагогічної літератури, а також отриманих даних з ряду проведених досліджень, вивчити ступінь розробленості проблеми формування інтерактивної компетентності, обґрунтувати необхідність її формування, проаналізувати рівень професійної підготовки майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей на сучасному етапі.

Враховуючи філософський аспект функціонування інформаційно-культурного суспільства, у ряді вітчизняних та міжнародних освітньо-наукових документів, ("Закон України Про Освіту", "Національна Доктрина Розвитку Освіти України у ХХІ ст.", Рекомендації Ради Європи, Болонська Декларація), було зазначено наступне. У інформаційно-культурному середовищі головним чинником його функціонування є спілкування між іншими суб'єктами середовища. Пріоритетом спілкування є інтеракція, тобто взаємодія між учасниками спілкування. У зв'язку з цим у зазначених вище документах висунуті нові вимоги до підготовки майбутніх учителів у вищих навчальних закладах. Серед **нових вимог** висунуті такі: **1)** викладання гуманітарних спеціальностей у комунікативному контексті; **2)** розробка різних форм та методів навчання, які мотивують ефективний пошук та аналіз нової інформації, необхідної для інтеракції у спілкуванні; **3)** обговорення та вирішення окремих питань з реального життя суспільства, перехід від контрольованого засвоєння інформації до автоматичного, зокрема коли увага переноситься від використання правильних граматичних структур до змісту та послань мовної взаємодії; **4)** підвищення та збагачення рівня мовної культури між представниками різних культур та країн; **5)** розвиток так званої інтермови, коли розвиток умінь використання та застосування мови в процесі взаємодії проходить від етапу помилок до досконалого знання.

Американськими вченими у сфері новітніх педагогічних технологій А. Бріном і С. Кандліном зазначено, що в комунікативно-мовному навчанні змінюються не тільки вимоги до процесу вивчення гуманітарних дисциплін, а й передбачені нові ролі для вчителя як керівника даного процесу. У комунікативно-мовному навчанні вчитель повинен дотримуватися трьох важливих ролей: а) учитель як фасилітатор, який керує процесом спілкування між всіма його учасниками в різних видах мовної

діяльності; б) учитель як незалежний учасник, що працює в навчальній групі; в) учитель як дослідник та учень, який накопичує свої професійні знання у процесі навчання впродовж життя та досліджує нові надходження, вивчає сучасні технології та функціональні зміни у педагогічній освіті [2: 226-237].

Перед українськими педагогами постає питання: яким повинен бути навчальний процес, що забезпечує майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей компетентно діяти під час мовної взаємодії, бути активним та самостійно діяти в пошуку нових форм спілкування, досліджувати та застосовувати нові інтерактивні технології навчання гуманітарних дисциплін на практиці. Історія аналізу даного питання в українській системі підготовки майбутніх учителів недостатньо вивчена. Тому визначення педагогічних шляхів його вирішення є актуальним.

Аналіз вітчизняних сучасних досліджень у сфері підготовки майбутніх учителів у роботах В. О. Сластьоніна (2004 р.), О. В. Сухомлинської (1999 р.), Ю. І. Пассова (2004 р.), О. А. Дубасенюк (2002 р.), С. С. Вітвицької (2003 р.), Н. В. Кузьміної, Н. Н. Тарасовича та інших, дозволяє визначити зміст та вимоги до підготовки педагогічних працівників у системі сучасної університетської освіти України. У наукових працях сучасних американських дослідників, як А. Брін і С. Кандлін (1999 р.), Р. Еліс (1995 р.), Д. Річардс (1994 р.), Р. Мітчел й Ф. Майлз (2004 р.), Д. Холл (2000 р.), Т. Фаррел (2005 р.), Л. Лаер (1996 р.), А. Рид (1998 р.), Д. Браун (1996 р.), А. Цуї та Р. Картер (1995 р.), Д. Нанен (2001 р.) та багато інших, виокремлені механізми та принципи використання інтерактивної компетентності у викладанні гуманітарних спеціальностей, її зміст та значення для подальшої професійної діяльності майбутніх учителів.

Різні аспекти досліджуваного питання відображені у працях вітчизняних та зарубіжних науковців. Дефініція "інтерактивна компетентність" у великому тлумачному словнику сучасної української мови трактується як добра обізнаність про взаємодію; коло повноважень якої-небудь установи або особи під час взаємодії [3: 24]; як кооперативне досягнення серед учасників інтеракції (Д. Олбрайт, М. Бейлі); як вміння використовувати всі набуті знання з досвіду реального життя за допомогою мови (В. Ріверз); як спільний обмін думками, ідеями, почуттями між двома або більше співрозмовниками, що стане результатом їх взаємного впливу один на одного (Д. Браун); як форма активізації роботи учнів за допомогою усного спілкування в межах групової роботи (П. Ур). Філософські аспекти даної проблеми висвітлені працях А. В. Тягло, Т. С. Воропай, М. В. Ослон та В. Е. Бегерманн; психологічні механізми використання інтерактивної компетентності аналізуються в роботах Т. О. Олійник, О. В. Тарасової та ін.

Проте нам невідомі результати комплексного вивчення, цілісного теоретико-методологічного засобу формування інтерактивної компетентності майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей у процесі професійної підготовки. Про недостатню розробленість порушеної проблеми в українській науково-педагогічній літературі свідчить також мала кількість визначень, що не повністю відповідають принципам формування інтерактивної компетентності як необхідної складової професійної підготовки майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей. У зв'язку зі специфікою дослідження, ми обрали робоче визначення "**інтерактивної компетентності**". Це інтелектуальне новоутворення, система знань і повноважень, які полягають у здатності відправляти певне мовне послання, отримувати та інтерпретувати його у будь-якому контексті, обговорювати значення того чи іншого питання, співпрацювати для досягнення необхідного результату, у вмінні знаходити шляхи до взаємодії, які полягають у самій взаємодії. Серед найважливіших вмінь інтерактивної компетентності найбільш професійно зорієнтованими є автоматичність опрацювання інформації, яка фокусується на змісті, а не на формі послання; внутрішня мотивація, яка забезпечує мовну взаємодію та особистий мовний розвиток; стратегічна мовна компетентність, яка зумовлює набуття вмінь для прийняття власних рішень, визначення шляхів усного та писемного спілкування; здатність підтримувати зв'язок між мовою та культурою; розвивати інтермову та комунікативну компетентність. Розглянемо кожний з зазначених принципів нижче.

Автоматичність. Справжня інтеракція (взаємодія) відбувається, коли центром уваги стають не правильне користування тої чи іншої граматичної структури та інших лінгвістичних форм, а значення та послання, що висловлюються за допомогою мови. Учні відчують певну свободу від контрольованого користування мовою та швидше переходять до автоматичного опрацювання будь-якої необхідної інформації.

Внутрішня мотивація. Знання того, що учні володіють внутрішньою мотивацією та охоче виконують завдання, якщо вони задіяні у спільному виконанні мовного завдання та можуть реалізувати свої здібності під час такого виконання. Таким чином, учні більше схвалюють власну мовну компетентність та можуть розвинути власну систему особистих нагород.

Стратегічна мовна компетентність. Інтерактивна компетентність розвиває використання стратегічної мовної компетентності з метою прийняття певних рішень щодо вміння говорити, писати, інтерпретувати мову та вносити деякі зміни, коли комунікація заблокована (тобто не має чіткого розвитку).

Здатність ризикувати. Інтерактивна компетентність вимагає володіння здатністю певною мірою ризикувати та не мати необхідного результату у процесі комунікації; не досягнути поставленої мети у інтерпретуванні мови; володіння здатністю адекватно відчувати осміяння, відчуження, не сприйняття з боку інших учнів або колег. Однак, нагорода за такий ризик є більш високою, ніж сам ризик.

Зв'язок між мовою та культурою. Культурне наповнення інтерактивного усного та письмового мовлення вважається за необхідне, коли співрозмовники добре обізнані про всі культурні аспекти мови, що вивчається.

Інтермова. Складність інтеракції полягає в довгому розвитку сприйняття мови. Численні помилки у висловленні власної точки зору та розумінні іншої є частиною такого розвитку. Відгук (реакція) вчителя у такому випадку є найважливішим чинником у процесі інтеракції (взаємодії) як такому.

Комунікативна компетентність. Усі елементи комунікативної компетентності (граматична, дискурсивна, соціолінгвістична, прагматична та стратегічна компетенції) беруть участь у процесі інтеракції. Зазначені елементи повинні співпрацювати задля успішного перебігу спілкування [4: 230-237].

Особливості навчального процесу в системі університетської освіти в Україні в умовах переходу до нового інформаційно-культурного суспільства вимагають більш продуктивних форм, стратегій та методів роботи. Тому теоретичною основою формування інтерактивної компетентності є набуття системи знань, здатність створювати певне мовне посилання, отримувати та інтерпретувати його, що здійснюється в процесі активної взаємодії, направленої на досягнення власного або колективного результату. А значить, сучасна підготовка майбутніх учителів в українській системі освіти повинна характеризуватися спроможністю формувати потребу в інформаційному середовищі, знати загальнодоступні джерела інформації та вміти користуватися ними, відбирати потрібну інформацію, аналізувати і структурувати, створювати власний інформаційний продукт і вміти представити його іншим співрозмовникам, набувати необхідні особисті якості і вміння, що забезпечують ефективну співпрацю, метою якої є досягнення поставленої цілі, та застосування їх у власній професійній діяльності.

Рівень сформованості компетентності майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей на практиці не є достатнім. Свідченням того є ряд співбесід та анкетованих опитувань серед студентів III-IV курсів та студентів магістратури інституту іноземної філології ЖДУ імені Івана Франка. З отриманих даних виявлено неповний, а подекуди відсутній, рівень сформованості інтерактивної компетентності в майбутніх педагогічних працівників у наступних видах комунікативно-мовної діяльності: заучування програмних текстів напам'ять (58%), низький рівень розвитку вмінь ведення діалогу та дискусії (47%), намагання навести вже знайомі факти, а не самостійний їх пошук (60%), труднощі у спілкуванні з однолітками та у викладі власної точки зору під час виконання спільного завдання або роботи над певним проектом.

Серед причин, які, на наш погляд, викликають появу даних труднощів є такі, що зумовлені недоліками навчальних програм та підручників у вищих навчальних закладах України. Наприклад, мала кількість завдань, спрямованих на формування та розвиток інтерактивної компетентності, тобто відсутність попередження автоматичного повторення; низький рівень сформованості вмінь взаємодії, обміну думок та почуттів, що забезпечують виконання певного завдання; відсутність вправ, спрямованих на індивідуальний пошук автентичної інформації, яку можна опрацювати у формі дискусії, діалогічного журналу або в рамках різноманітної групової роботи. Звідси виникає потреба у вдосконаленні процесу формування інтерактивної компетентності в майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей у системі університетської освіти України.

Отже, враховуючи теоретичний і практичний аналіз нашого дослідження, ми дійшли наступних висновків:

- 1) за вимогою часу та нового інформаційно-культурного суспільства в системі професійної освіти України повинні бути проведені значні зміни;
- 2) необхідно удосконалити рівень формування інтерактивної компетентності майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей;
- 3) високий рівень сформованості інтерактивної компетентності забезпечить якісний розвиток інтерактивних умінь учителів;
- 4) слідування новим ролям для вчителів покращить взаємодію між учителем і учнями; оптимізує роботу і обмін інформацією учнів у різних видах навчальної роботи: індивідуальній, парній, груповій тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Турбовской Я. С. Миру образования – свою философию // Философские науки. – 2006. – № 7. – С. 106-119.

2. Brown D. H. Teaching by Principles. An Interactive Approach to Language Pedagogy. Prentice Hall Regents, 1994. – С. 226-237.
3. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови. – Київ: Перун, 2004. – С. 24.
4. Olson M. W., Begermann V. E. In the Classroom. An Introduction to Education. McGraw Hill, 1998. – С. 115-120.
5. Лермонтов М. Ю. Информационные технологии и сфера социокультурного управления // Философские науки. – 2006. – № 7. – С. 122-135.
6. Tsui Amy B. M., Carter R., Nunan D. Introducing Classroom Interaction. Penguin English, 1995. – С. 6-67.
7. Van Lier L. Interaction in the Language Curriculum: Awareness, Authenticity, Automaticity. – New York and London: Longman, 1996. – С. 114-120.

Матеріал надійшов до редакції 16.06. 2009 р.

Радышевская М. Н. Философско-педагогические основы формирования интерактивной компетентности будущих учителей гуманитарных специальностей.

В статье рассматриваются изменения в философии образования и их влияние на обучение в высших учебных заведениях. Выясняется степень разработанности проблемы формирования интерактивной компетентности у студентов ВУЗов в отечественной и зарубежной литературе. Обосновывается необходимость формирования данной компетентности. Изучен уровень профессиональной подготовки будущих учителей гуманитарных специальностей на современном этапе.

Radyshevska M. M. Philosophy and Pedagogy Foundations of the Formation of Interactive Competence of the Future Humanities Teachers.

The article focuses on changes in Philosophy of Education and their influence on the learning process at universities. It highlights the problem of the interactive competence formation of students at higher educational establishments in native and foreign literature. The author accounts for the necessity of its formation. There is a study made to define the level of professional training of the future Humanities teachers at present.